અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

[૨૦૧૭] ૭ એસ.સી.આર. ૭૩૬ – ભારતની સુપ્રિમ કોર્ટ

અમિત વશિષ્ઠ – વિરુધ્ધ – સુરેશ અને અન્ય

(ફોજદારી અપીલ નં. ૨૪૫ / ૨૦૧૦) ૩૧ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૭

[રંજન ગોગોઈ અને નવીન સિન્હા, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ કલમ ૨૨૮ સામાવાળાના પ્રોવિડન્ટ ફંડના દાવાઓના સંબંધમાં એમ્પ્લોઈઝ પ્રોવિડન્ટ ફંડ્સ એન્ડ મિસેલેનિયસ પ્રોવિઝન્સ એક્ટ, ૧૯૫૨ ની કલમ ૭એ હેઠળની ન્યાયનિર્ણયની કાર્યવાહીમાં, પ્રોવિડન્ટ ફંડ કમિશનરે કલમ ૨૨૮ હેઠળ એવી ફરિયાદ દાખલ કરી હતી કે સામાવાળાએ પીઠાસીન અધિકારીને ગાળો આપીને અને હુમલો કરીને કાર્યવાહીમાં અવરોધ અને હસ્તક્ષેપ કર્યો હતો – ફરિયાદની ટકવાપાત્રતાને પડકારવામાં આવી – ઠેરવવામાં આવ્યું કે: સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨(આઈ) ન્યાયિક કાર્યવાહીને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેમાં એવી કોઈપણ કાર્યવાહીનો સમાવેશ થાય છે જેમાં કાયદેસર રીતે સોગંદ પર પુરાવો લેવામાં આવે છે અથવા લેવામાં આવી શકે છે – આ સત્તા ૧૯૫૨ ના કાયદાની કલમ ૭એ હેઠળ કાર્યવાહી કરતી સત્તામંડળમાં વૈધાનિક રીતે નિહિત હોવા અંગે કોઈ વિવાદ નથી. તેથી, કલમ ૭એ હેઠળની કાર્યવાહીને ન્યાયિક કાર્યવાહી માનવામાં આવે છે અને કલમ ૨૨૮ હેઠળની ફરિયાદ ટકવાપાત્ર છે – ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ કલમ ૧૯૫(૧)(બી)(i) – એમ્પ્લોઈઝ પ્રોવિડન્ટ ફંડ્સ એન્ડ મિસેલેનિયસ પ્રોવિઝન્સ એક્ટ, ૧૯૯૨ કલમ ૭એ.

અપીલ મંજૂર કરતા કોર્ટે ઠેરવ્યું કે:

ધારાસભાએ, પોતાની બુદ્ધિમત્તામાં, ૧૯૫૨ ના કાયદાની કલમ ૭એ

હેઠળની ન્યાયનિર્ણય પ્રક્રિયાની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩ અને ૨૨૮ ના અર્થમાં ન્યાયિક કાર્યવાહીનું સ્વરૂપ આપ્યું હતું. જો કલમ ૭એ હેઠળની કાર્યવાહીને કાલ્પનિક રીતે (by fiction) ન્યાયિક કાર્યવાહી માનવામાં આવતી હોય, તો તેને તેના તાર્કિક નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચાડવી જોઈએ. તેથી, આવી ન્યાયિક કાર્યવાહીને તે હેતુ માટે કલમ ૧૯૫(૧)(બી)(i) હેઠળની કોર્ટ સાથે સરખાવી શકાય. હાઈકોર્ટ કાર્યવાહીના ન્યાયિક સ્વરૂપની અસર ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ, માત્ર સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી)(i) નો સંદર્ભ આપીને એવું ઠેરવવા માટે કે કાર્યવાહીએ કોર્ટનું સ્વરૂપ લીધું નહોતું, અને તેથી, ફરિયાદ ટકવાપાત્ર નહોતી. [પેરા ૬]

લાલજી હરિદાસ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [(૧૯૬૪) ૬ એસ.સી.આર. ૭૦૦] – સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. કેસ લો સંદર્ભ:

[૧૯૬૪] ૬ એસ.સી.આર. ૭૦૦ – સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો – પેરા ૬

==========

ફોજદારી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: ફોજદારી અપીલ નં. ૨૪૫ / ૨૦૧૦.

મધ્ય પ્રદેશ હાઈકોર્ટ, ઈન્દોર બેંચ દ્વારા ફોજદારી રિવિઝન નં. ૪૪૫/૨૦૦૭ માં પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત આખરી ચુકાદા અને હુકમ તારીખ ૩૦.૦૧.૨૦૦૯ સામે.

ઉપસ્થીતી :

અપીલકર્તા વતી શ્રી કેશવ મોહન, શ્રી સ્મરહર સિંહ, શ્રી પિયુષ ચૌધરી, વકીલો.

સામાવાળાઓ વતી શ્રી સુરેશ (જાતે ઉપસ્થિત), શ્રી સી.ડી. સિંહ, સુશ્રી સાક્ષી કક્કર, શ્રી ગૌરવ શુકલા, શ્રી ઉસ્માન, વકીલો.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ નવીન સિન્હા દ્વારા આપવામાં આવેલ.

૧. અપીલકર્તા ફોજદારી રિવિઝન નં. ૪૪૫ / ૨૦૦૭ માં તારીખ ૩૦.૦૧.૨૦૦૯ ના હુકમથી નારાજ થયેલ છે. વાદગ્રસ્ત હુકમ દ્વારા, સામાવાળાને

ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૨૮ હેઠળના આરોપમાંથી એવા આધાર પર નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા છે કે એમ્પ્લોઈઝ પ્રોવિડન્ટ ફંડ્સ એન્ડ મિસેલેનિયસ પ્રોવિઝન્સ એક્ટ, ૧૯૫૨ (જેને હવે પછી ટૂંકમાં 'કાયદો' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૭એ હેઠળની ન્યાયનિર્ણયની કાર્યવાહી કોર્ટ સમક્ષ ન હોવાથી, રજૂઆત પોતે જ ટકવાપાત્ર નહોતી.

૨. કાયદાની કલમ ૭એ હેઠળની ન્યાયનિર્ણયની કાર્યવાહીમાં, સામાવાળાના પ્રોવિડન્ટ ફંડના દાવાઓના સંબંધમાં, અસિસ્ટન્ટ પ્રોવિડન્ટ ફંડ કમિશનરે તારીખ ૨૨.૦૬.૨૦૦૧ ના રોજ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ સમક્ષ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૨૮ હેઠળ ફરિયાદ દાખલ કરી હતી કે સામાવાળાએ પીઠાસીન અધિકારીને ગાળો આપીને કાર્યવાહીમાં અવરોધ અને હસ્તક્ષેપ કર્યો હતો અને તેમના પર હુમલો કરવા ધસી ગયા હતા, પરંતુ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીને ઓફિસ સ્ટાફ દ્વારા બચાવી લેવાયા હતા. મેજિસ્ટ્રેટે સામાવાળાને કોર્ટ ઉઠતા સુધીની કેદની સજા ફટકારી હતી અને દંડ ન ભરે તો વધુ સજાની શરત સાથે રૂ. ૫૦૦/– નો દંડ ફટકાર્યો હતો. સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલમાં, સેશન્સ જજે દોષસિદ્ધિ બહાલ રાખતી વખતે તેમને એક વર્ષના સમયગાળા માટે સારા વર્તનના સોગંદનામા પર પ્રોબેશન ઓફ ઓફ enders એક્ટ, ૧૯૫૮ હેઠળ મુક્ત કર્યા હતા. નારાજ થઈને, સામાવાળાએ હાઈકોર્ટ સમક્ષ રિવિઝન અરજી દાખલ કરી હતી જે વાદગ્રસ્ત હુકમ તરફ દોરી ગઈ હતી, આથી પ્રસ્તુત અપીલ.

૩. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે હાઈકોર્ટ એ સમજવામાં ભૂલ કરી છે કે કલમ ૭એ હેઠળની કાર્યવાહી ન્યાયિક કાર્યવાહી હતી, અને અપીલકર્તાની ઓફિસ કોર્ટ નહોતી તેવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચીને પોતાની જાતને ગેરમાર્ગે દોરી હતી, અને તેથી, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા (જેને હવે પછી 'સી.આર.પી.સી.' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી)(i) હેઠળ રજૂઆત પોતે જ ટકવાપાત્ર નહોતી.

૪. જાતે ઉપસ્થિત રહેલા સામાવાળાએ વાદગ્રસ્ત હુકમનું સમર્થન કરતા રજૂઆત કરી હતી કે કલમ ૭એ હેઠળની કાર્યવાહી કોર્ટ સમક્ષ ન હોવાથી, હાઈકોર્ટે યોગ્ય રીતે ઠેરવ્યું હતું કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી)(i) હેઠળ કોઈ ફરિયાદ દાખલ કરી શકાય નહીં જે માત્ર કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહીને જ લાગુ પડતી હતી. તેમણે આગળ રજૂઆત કરી હતી કે કોઈ પણ સંજોગોમાં ફરિયાદ, જો દાખલ કરવાની હોત તો, કાયદાની કલમ ૭જે હેઠળ એપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દાખલ કરી શકાઈ હોત, સીધા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ નહીં.

૫. તથ્યો વિવાદિત નથી, અને અપીલકર્તા એક લોકસેવક (public servant) છે તે પણ વિવાદિત નથી. વિચારણા માટેનો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે કલમ ૭એ હેઠળની કાર્યવાહીને ન્યાયિક કાર્યવાહી માનવામાં આવતી હોવાના લીધે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૨૮ હેઠળની ફરિયાદ ટકવાપાત્ર હતી કે કેમ અથવા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી)(i) નો ઉપયોગ કરવા માટે કાર્યવાહી

કોર્ટ સમક્ષ હોવી જરૂરી હતી કે કેમ.

૬. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૨(આઈ) ન્યાયિક કાર્યવાહીને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેમાં એવી કોઈપણ કાર્યવાહીનો સમાવેશ થાય છે જેમાં કાયદેસર રીતે સોગંદ પર પુરાવો લેવામાં આવે છે અથવા લેવામાં આવી શકે છે. આ સત્તા કાયદાની કલમ ૭એ હેઠળ કાર્યવાહી કરતી સત્તામંડળમાં વૈધાનિક રીતે નિહિત હોવા અંગે કોઈ વિવાદ નથી. ધારાસભાએ, પોતાની બુદ્ધિમત્તામાં, સદરહુ જોગવાઈ હેઠળની ન્યાયનિર્ણય પ્રક્રિયાની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩ અને ૨૨૮ ના અર્થમાં ન્યાયિક કાર્યવાહીનું સ્વરૂપ આપ્યું હતું. જો કલમ ૭એ હેઠળની કાર્યવાહીને કાલ્પનિક રીતે ન્યાયિક કાર્યવાહી માનવામાં આવતી હોય, તો તેને તેના તાર્કિક નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચાડવી જોઈએ. તેથી, આવી ન્યાયિક કાર્યવાહીને તે હેતુ માટે કલમ ૧૯૫(૧)(બી)(i) હેઠળની કોર્ટ સાથે સરખાવી શકાય. કલમ ૭એ હેઠળની કાર્યવાહી કોર્ટનું સ્વરૂપ ધારણ કરશે કે નહીં, તે વિવાદ માટે પ્રાસંગિક નથી. હાઈકોર્ટ કાર્યવાહીના ન્યાયિક સ્વરૂપની અસર ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ, માત્ર સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી)(i) નો સંદર્ભ આપીને એવું ઠેરવવા માટે કે કાર્યવાહીએ કોર્ટનું સ્વરૂપ લીધું નહોતું, અને તેથી, ફરિયાદ ટકવાપાત્ર નહોતી. લાલજી હરિદાસ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [(૧૯૬૪) ૬ એસ.સી.આર. ૭૦૦] માં સમાન મુદ્દા પર વિચારણા કરવામાં આવી હતી, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:–

"૧૪. એ કંઈક અંશે નોંધપાત્ર છે કે જો કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩ ન્યાયિક કાર્યવાહીનો ઉલ્લેખ કરે છે, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫ કોઈપણ કોર્ટમાં કાર્યવાહીનો ઉલ્લેખ કરે છે; તે કોઈપણ કોર્ટમાં ન્યાયિક કાર્યવાહી તેમ કહેતી નથી. શ્રી દેસાઈ રજૂઆત કરે છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩ અને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી) ને એકસાથે વાંચતા, એવું ઠેરવવું અવાજબી નહીં ગણાય કે જે કાર્યવાહી અગાઉની કલમ હેઠળ ન્યાયિક છે, તેને પાછલી કલમ હેઠળ કોઈપણ કોર્ટમાં કાર્યવાહી તરીકે ગણવી જોઈએ. ન્યાયિક કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે આચરવામાં આવેલા ગુનાઓના સબંધમાં વધુ સજાની જોગવાઈ કરવાનો સમગ્ર આધાર એવો જણાય છે કે ધારાસભાએ એવો દ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો કે સદરહુ ગુનાઓ વધુ ગંભીર સ્વરૂપના હતા, અને તેથી, તેણે સદરહુ ગુનાઓને અન્ય કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે આચરવામાં આવેલા સમાન ગુનાઓથી અલગ પાડ્યા હતા. દલીલ એ છે કે ન્યાયિક કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે આચરવામાં આવેલા ગુનાઓના આ વધુ ગંભીર વર્ગના સંદર્ભમાં વધુ સજાની જોગવાઈ કરતી વખતે, ધારાસભાનો આશય એવો હતો કે સદરહુ ગુનાઓ અંગેની ફરિયાદોના સંદર્ભમાં એક રક્ષણ હોવું જોઈએ અને તે રક્ષણ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી) દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩ ના પ્રથમ ફકરા દ્વારા જે ગુનાને વધુ ગંભીર ગણવામાં આવે છે કારણ કે તે ન્યાયિક કાર્યવાહી દરમિયાન

આચરવામાં આવેલો ગુનો છે તેને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી) ના હેતુ માટે કોઈપણ કોર્ટમાં કોઈપણ કાર્યવાહીમાં આચરવામાં આવેલો ગુનો ગણવો જોઈએ. આ દલીલ પર, ઈન્કમ ટેક્સ ઓફિસર કોર્ટ છે કે નહીં તે વિચારવું જરૂરી નથી, કારણ કે, સારાંશમાં, રજૂઆત એ છે કે કાયદાની કલમ ૩૭(૪) ઘડવામાં આવી તેટલા માત્રથી જ, ઈન્કમ ટેક્સ ઓફિસર સમક્ષની કાર્યવાહી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૯૩ ના હેતુ માટે ન્યાયિક કાર્યવાહી બની જાય છે, અને તે સદરહુ કલમના પ્રથમ ફકરા હેઠળ વર્ગીકૃત થયેલ હોવાથી, તે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી) નું રક્ષણ આકર્ષિત કરે છે. અમારા મતે, આ દલીલમાં નોંધપાત્ર બળ છે, અને, સમગ્ર રીતે જોતા, વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ દ્વારા આપણી સમક્ષ ભારપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવેલ અર્થઘટન કરતાં શ્રી દેસાઈ દ્વારા સૂચવવામાં આવેલ અર્થઘટનને પસંદ કરવા તરફ અમારો ઝુકાવ છે.

XXXXXXXXXX

૧૬..... એમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે જો કોઈ વ્યક્તિ ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં બેઠેલા લોકસેવકનું અપમાન કરે છે, અથવા ન્યાયિક કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે તેઓ આ રીતે બેઠા હોય ત્યારે તેમને અવરોધ ઊભો કરે છે, તો ફરિયાદ લોકસેવક પોતે જ દાખલ કરવી પડે છે; તે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૯૫(૧)(બી) ની અસર છે."

૭. એવી દલીલ કે ફરિયાદ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૪૦ હેઠળ એપેલેટ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દાખલ કરવી જરૂરી હતી અને સત્તાક્ષેત્ર ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ નહીં તે તુચ્છ ગણવામાં આવે છે અને ફગાવી દેવામાં આવે છે.

૮. તેથી, હાઈકોર્ટનો હુકમ અસંગત ઠેરવવામાં આવે છે અને રદ કરવામાં આવે છે.

૯. અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.